

helyesség problémáival is. Mint a magyarság lelki megnyilvánulásait a magyarság igazi központjából a Nagy Magyar Alföldről nézők, éles figyelemmel fogjuk kísérni, hogy akár az Alföldön, akár a más vidékeken élő magyarság helyesen beszél-e magyarul s megtudja-e őrizni a régi magyarok igaz magyar beszédjét. Igen fontosnak tartjuk ezenkívül a magyarság jelene és jövője érdekében azt is, hogy a magyar lelkiség problémáiról a más nyelveken beszélők is közvetlenebbül tudomást szerezhessenek s ezért a Népünk és Nyelvünk idei évfolyama a folyóirat cikkeiről német és angol nyelvű kivonatokat is fog közölni, hogy ezáltal is elősegítse nemzetközi kapcsolatainkat. Azt hisszük, hogy ilyen utakon és módokon válik teljessé a Népünk és Nyelvünk lényegében változatlan programja: a még megmenthető fölkutatni és megőrizni, a tudomány módszerével vizsgálni és rendezni mindazt, ami jellegetesen *magyar!*

Bibó István.

Pálóczi Horváth Ádám énekeskönyve.

Apostolok oszlása — még az én deákkoromban az öregebb urak így emlegették a tanuló ifjúságnak *exámenek* után való szétoszlását. Ez az „apostolok oszlása“ szólás a biblián nevelt kollégiumi deákság nyelvében termett, célzásul az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv XI-dik részének 19-dik versére. Tréfás szólás az Alma Matertől búcsúzó ifjak szájában; de most emberöltők multán a hazai művelődéstörténet távlatából látjuk, hogy a régi kollégiumok új meg új rajának férfikori pályája ezt a tréfás szólást annak eredetéhez méltó komoly igévé avatta. A régi kollégiumok növendékei csakugyan apostolokká váltak, tudomány, irodalom, magyarság apostolaivá. Jóka regényeiben, minél inkább távolodunk tőlük, annál inkább látjuk a kortörténeti mélységet. S Jóka akkor, mikor regényt ír arról, hogy a mult század hajnalán kik mozdították haladásra ezt az egész magyar glóbuszt, a debreceni kollégium növendékeit teszi meg a nemzeti művelődés apostolaivá a „Mégis mozog a föld“-ben. A gyermek és szülő közt gyakran előfordul a két nemzedék szokott ellenkezése s gyakran van igaza inkább a gyermeknek; de a gyermek lelki értékei mégis a szülői nevelés érdeme. A Csokonaiak holtig duzzoghatnak az Alma Materre, mégsem lettek volna Csokonaiak az Alma Mater nélkül. Akár kedves emlékezéssel, akár keserűséggel vágtak neki a világnak az öreg kollégium tanítványai, mind onnét hozták tálentomaikat s vitték kamatoztatni széjjel ország szerte. Nem igazságtalanság-e valakinek adományait elfogadni, azután az adakozó szegénységét kigúnyolni? Nem igazságtalanság-e az Alföld elmaradottságát hánytorgatni, holott az alföldi városok iskolái élü-

kön a debreceni főiskolával, nemcsak az Alföldre, hanem Túladunára és az ország egyéb részeire is eregettek a szellemi munkásokat? Az Alföld kultúrmérlegében nemcsak azon jeleseknek kell föltüntetve lenniük, akik itt éltek, haltak, hatottak az Alföldön, hanem azoknak is, akik az ország más vidékein világoskodtak avval a lámpással, melybe az olajat az Alföld iskoláiban gyűjtötték.

PÁLCZI HORVÁTH ÁDÁM is Dunántúl élt, mint kis gyermek, mint férfi, mint öreg; de fogékony ifjúságát, tizenhárom éves korától húszig (1773—1780) a debreceni kollégiumban töltötte. Dunántúl földmérősködött, ott írta csillagászati munkáit, de a hozzá való tudományt Hatvanitól hozta Debrecenből. Dunántúl írta verseit, énekelte vallásos és világi énekeit, úgy, hogy a Dunántúl írói közt emlegeti az irodalomtörténet. De írói munkásságában az, ami marandó, a messze Alföldről való. Életrajzírója ezt jegyzi meg a debreceni kollégiumi életről: „Dalai is voltak és vannak ez életnek. S az itt énekelt versek közül nem egyet megtalálunk a HORVÁTH ÁDÁM dalgyűjteményében“. Lelkének az a szála, melyen dalai zengettek, „Debrecenben jött erősebb és folyton tartó rezdülésbe“. (GARDA SAMU: Horváth Ádám életrajza, 9. l.) HORVÁTH JÁNOS így jellemzi HORVÁTH ÁDÁMOT: „Az énekes vers-írásnak e korban legeltökéltebb, legzeneibb és magyarosabb szándékú képviselője: Pálczi Horváth Ádám. Igazi énekes verselő volt s dallamkultusza és természetes zenei érzéke (mírói verstani értekezése is tanúskodik) kora legbuzgóbb népdalkedvelőjévé tette. Szerette, tudta s feljegyezte a fülébe jutott régi énekeket, költött maga is kedvelt áriákra vagy saját dallamára, régieket kiegészített, átírt, travesztált. Így jött létre az ő legnagyobb jelentőségű munkája, kéziratos énekes könyve, melynek címe: *Ó és Új mintegy Ötödfél száz Énekek, ki magam csinálmányja, ki másé*“. (HORVÁTH JÁNOS: A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfig, 84. l.) E műről egynéhány lappal odébb ilyen értékelés olvasható: „Bár szétszórta sokat közzétettek gyűjteményéből, nagy szégyenünk, hogy legalább az a része, mely nem az ő csinálmanya, hanem másé, végeredményben a népé, a magyarságé; mind a mai napig nincs önálló kiadványban közzétéve!“ (88. l.) Igen a magyarságé, főképpen az Alföld magyarságáé, hiszen annak társaságában vált HORVÁTH ÁDÁM a magyar dalok kedvelőjévé s ott kezdte gyűjteni e gazdátlanul csapongó pillangókat. Mi tehát, az Alföld szellemi múltjának kutatói, a magunk részéről is sürgetjük ama becses gyűjtemény kiadását. Mig pedig az meg nem történik, addig is a kiadás tökéletesebbé tétele végett helyreigazítunk itt egy fontos tévedést, mely HORVÁTH ÁDÁM énekgyűjteményének kéziratai felől egyik irodalomtörténeti műből a másikba öröklődik.

Kezdjük a helyreigazítást egy anekdotával, melyben több történeti igazság van, mint az irodalomtörténetíróknak e tárgyról való megjegyzéseiben. HORVÁTH ÁDÁMRÓL, mint igen eredeti egyéniségről,

sok anekdota keringett még életében s került ezekből TÓTH BÉLA *Anekdota*kincs-ébe is:

„Pálóczi Horváth Ádám, — olvassuk ottan (II: 128) — a szittya magyar poéta, írta a strassburgi minét nótájára azt a híres verset:

Nossza pajtás, szokjunk rá, kapjunk rá
A német táncrea, a német táncrea;
Hej mert úgy is ráverték, ráfűztek bennünket
A szolgál-láncrea, a kutya-láncrea!
De szánd meg Árpád, szánd unokádat,
Ne hagyjad véren szerzett hazádat!

Ezért a nótáért Ferenc *ad audiendum verbum regium* idézte Pálóczit. A kemény magyar poéta el is ment Budára, (hiszen ott lakik a magyar király, hát ott kell keresni), de nem találta ott, a dűrva német kapus elutasította. Akkor azt gondolta, hogy talán Visegrádon van a magyar király a nyaralójában. Elment hát Visegrádra. Ott meg csak baglyok huhogtak.

Erre elment Tatára, azt vélyén, hogy ott lesz a magyar király, mert az a másik királyi nyaraló. Onnan meg az Esterházy lakájai utasították el.

Jó Pálóczi Horváth Ádám erre nyugodtan hazament Somogyba, mint aki eleget tett kötelességének. Őt a magyar király elé idézték, hát el is ment mindenhová, ahol a magyar király lehet; már abban aztán nem ő a hibás, ha a felséges úr nem volt sehol.

Úgy kellett őt erőszakkal Bécsbe vinni, mert nem akarta tudni, hogy a magyar király Bécsben lakik.

Ferenc császár aztán hosszú német beszédben korholta őt le azért a kuruc versért. Mikor a dorgatórium véget ért, Horváth Ádám mélyen hallgatott.

— No nincs semmi mentsége? — kérdezte a császár.

Pálóczi Horváth Ádám meg csak annyit mondott:

— *Ájer majesztét, nikszt dájcs*“.

Így szól az anekdota; mármost mi ebből a valóság?

1814. jún. 13-án írja HORVÁTH ÁDÁM KAZINCZY FERENCNEK, hogy: „némely munkákat rész szerént készítettem, rész szerént össze szedtem, úgymint 1-o, a' 4-dik tag holmit, melyet ki nyomtatás végett Gr. Szapári Péter vett által; de mikor láthat világot nem tudom. 2-o. *ötödfélszáz régibb és újabb énekeket*, de ez Posthumus munka lesz“ (VÁCZY: KazLev. XI: 423—4). Tehát ez az énekgyűjtemény, mely száz év múlva is megtartotta becsét, sőt még ma becsesebb, mint a maga idejében volt, már 1814-ben készen volt. Jól tudta ennek értékét, éppen a szájhagyományból összeírt rész értékét HORVÁTH ÁDÁM is, hiszen maga mondja, hogy ezekből „a' hónyi, régi és közép idejű énekek“-ből, melyek nem övéi.

„egynéhánynak örök elveszését jobban károllja, mint a' hódoltató Táborból egy hatvan fontos ágyúnak“. (KazLev. XII: 526.) Nehéz rezignációval jövendőlte meg posthumus voltukat, hogy „nem ő adhat nekik örök életet“ (uo.). Tehát mint a régi lantosok, ő is élőszóval adogatta elő ő és új énekeit az ismerős vármegyék nemeseinek társaságában. Hiszen még kínos betegségében sem hagyta el nótás kedve, még akkor is „danolt úton, útfélen“ (KazLev. XII: 397). A nemesi rendek pedig szívesen hallgatták az „öszve jövéseken“, úgyhogy ritkán énekelt „kényszerítés nélkül“ (KazLev. XII: 245). Mi nem élvezük már a táncoló ritmusban, tördelt sorokban, tarkán elhelyezett rímekben való politizálást, nem is értjük már könnyen a politikai célzásokat. De éppen az időszerűség, az alkalmiság, érthetőség és élvezhetőség, sőt népszerűekké és lélekre hatókká tette a maguk idejében HORVÁTHnak maga szerzette politikai énekeit is, mint KAZINCZY nevezi: „a csimbókos poétának *magyar lelkű* dalait“ (KazLev. XII: 475).

Ezek közül való az is, melyről az anekdota szól.

Mikor ARANY LÁSZLÓ a *magyar politikai költészet*ről értekezik és HORVÁTH ÁDÁMOT az ezernyolcszáztíz es évekkel együtt jellemzi, szintén hosszasan foglalkozik amaz énekkel.

„A nemesi büszkeség dicsőítésére — úgymond (BSzemle IV: 116) — a század második tizede óta nem volt többé alkalmas idő. A főkelő sereg, melyről lelkesült bizalommal remélték, hogy szét fogja szórni a zsoldosok seregeit, laza szerkezetében szétfoszlott az ellenség előtt. Minden józan hazafi belátta, hogy e régi honvédelmi intézmény tovább fenn nem tartható, mert elavult. De a bécsi kormány elavultnak tartá az ország alkotmányát is s könnyű szerével túl akart rajta lépni. Az 1811-diki országgyűlésnek már nem lehetett ez iránt kétsége, de a kormány törvénytelenége ellen nem volt egyéb fegyvere a passiv ellenállásnál. Elcsüggesztő korszak következett a nemzetre. A napoleoni háborúk s az országos csőd vagyoniilag kimeríté, a szent szövetség által beiktatott új politikai rendszer elvette minden jobb kilátását, a közügyek kezelésében az abszolút kormány mind hátrább kezdte szorítani, a műveltebb osztályokba bekapott a német társalgás s az egész nemzet mintegy elszibbadni látszott. Vége volt az 1790-diki alkotmányos reményeknek, vége a loyálisban büszkélkedő hadi dicsvágynak. Lejárt az emelkedett hangú hazafias ódák ideje, s helyét a csüggedés hangulata foglalta el és ama gúny, mely saját érzelmét is, a nemzetét is kicsúfolja. Az öreg Horváth Ádám elkeseredett iróniával fakadt ki a németes művelődés ellen: *Hát isten neki, kapjunk rá, szokjunk rá a német táncra; Bécs után úgyis minket ver a német a szolga láncra. Stájer tánc végzi a manifestummal kezdett minétet. Futva, harcolunk egy franc komandó szóra; az orosz lány is így fut a kakas szóra. Óh gyávaság, be méltó lett a nemzet ilyen ostorra*“.

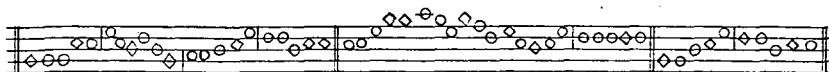
„Különben a nemzeti tétlenség ez-éveiben — mondja ugyancsak ARANY LÁSZLÓ (id. m. 117) — hazafias lyránk ritkán szólal meg. Berzsenyi egészen elhallgat, Virág történelmi munkákkal s műfordításokkal foglalkozik, Kisfaludy Sándor saját régi beszéleyeinek visszhangját pengeti tovább, Kazinczynál pedig a nemzetieskedés ellen csaknem ellenszenv fejlik ki“.

E lankadtság, e némaság még inkább megérteti velünk azt az érdeklődést és hatást, melyet HORVÁTH ADÁM kelthetett a maga idejében a maga közönsége előtt, mely a nemzetnek legmagyarabb rétege volt s melyből akkor még nem veszett ki nemzeti hivatásának tudata. A *Rákóczi-nóta*-ról mondja ARANY LÁSZLÓ (id. m. 99), hogy „e százados rhapsodiának szövegében ne keressünk költői gondolatokat. Egy panaszos fölajdulás az egész, nincsenek benne se nagy eszmék, se költői képek“. Ne keressük hát HORVÁTH ADÁM politikai énekében sem a költőiséget, hanem igenis egy kor legmagyarabb köre életosztónének keserű humorban való, óvatosságában is dacos megnyilvánulását, a sokat szenvedett magyarságnak egy évszázad mögül máig elható, fojtott jajszavát. Jajszó ez is, mint a primitív szövegű *Rákóczi-nóta*. Ez is „egy szentelt fájdalom“, tehát: „kincs“.

Kincs. Tehát megérdemli az a már anekdotákban kallódó furcsa ének, hogy történetével foglalkozzunk, annál is inkább, mert így, amelyben foglaltatik, amaz egész énekgyűjteményre nézve is fontos irodalomtörténeti eredményre jutunk a kutatás folyamán.

Ha az Anekdotakincs-beli versszöveget összehasonlítjuk avval, amit a „Hát Isten néki“ kezdetű énekből ARANY LÁSZLÓ idéz, azonnal látjuk, hogy a kettő között nagy eltérés van. Nem csoda, ha az élőszó útján fennmaradt adomaszöveg már módosult, megváltozott; de sehogysem tartható hiteles szövegnek az sem, amelyből ARANY LÁSZLÓ merített. Hiszen nála már a második sor olyan anakronizmus, amelyent HORVÁTH ADÁM nem írhatott: „*Bécs után* úgyis minket ver a német a szolgálnéra“. Csak később, 1848-ban, a világszabadságért rajongó demokrata pesti fiatalságnak fájt az, hogy a „német“, az abszolút uralkodó, Bécsét is „szolgálnéra veri“ s csak még később Deák Ferenc hívei sürgették Ausztria számára is az alkotmányt. Ellenben HORVÁTH ADÁM magyar nemeseinek szemében csak a „nemes magyar nemzet“ szabadsága volt a cél s részben félelmes, részben megvetett idegen volt előttük az egész Bécs mind császárostúl, népestül. Nem ismerte hát ARANY LÁSZLÓ sem a szóban levő ének eredeti szövegét, amint nem ismeri azt — majd meglátjuk — egyetlen irodalomtörténésirünk sem, ámbár bizonyára mindenkinek volt már kezében HORVÁTH ADÁMnak az a kézírata, melyben az eredeti hiteles szöveg megvan. Mielőtt hát erről többet szólnék, itt közlöm ezt az eredeti, hiteles szöveget (l. M. T. Akadémia Könyvtárában: *Kézirat-tár*, írók 8. r. 48. sz.).

+ * Stajer tánc.

Hát Isten néki! kapjunk rá, szokjunk rá a' Német tánczra a' Német
[tánczra,
Ugy is már régen meg nyertek, rá vertek a' szolgál láncre, a szolgál
[láncre,
A' Muzsikás nem ismeri, nem veri a' mi hurunkat a' mi hurunkat,
'S ha Stajert húz, mit pengessük? jobb vessük el sarkantyunkat el
[sarkantyunkat.
Szánd meg Árpádom! szánd Unokádat
Tartsd meg ez véren szerzett Hazádat.

Már régen érzem, a' Nagy Sas', a' Kakas körme mivé tett?
Hogy Stajer végzi a' nem rég vig vendég-hozta Minétet.
Nyalka eszímám elrombolja pór szolgál-sarú formára,
Fűzött topányom' el nyírte, 's ütötte tzipó kaptára,
Szánd meg Árpádom! még Unokádat.
Tartsd meg etc.

Isten úgy látszik el vette le tette Szent kezit rólunk.
Panaszkodunk, de mind írva, mind sirva hijjába szállunk,
S hogy gyávaágunk büntette, jól tette: igaz Bíróra
Találunk benne; méltó lett e' nemzet ilyen ostorra;
De szánd meg Árpád! még unokádat,
Tartsd meg ez etc.

HORVÁTH ÁDÁM mint nemcsak szövegíró, hanem dallamszerző is, énekei kéziratában pontosan megjelölte, hogy hol az ő szerzeménye a dallam vagy a szöveg vagy mind a kettő: „A' magaméit a' másokéitól + és * jelekkel klömböztettem; a + jelesseket egészen... magam tsináltam; a * jelesseknek pedig ének hangjai, a' mint mondják Nótáji vagy Ariáji a' magam' munkája: és így a' hol mind a' két jel van, mind a' vers, mint a' Nota az enyim... A kotákban a' rövid hangok o a hosszúktól o meg vagynak különböztetve“. (L. M. Tud. Akad. Könyvtárában: Kézirattár, Írók 8-r. 48. sz. e) lap.) Ez ének előtt a kéziratban ott van mind a két jel: + *, tehát nyilvánvaló, hogy mind a szöveg, mind a dallam HORVÁTH-é. Meg is jegyzi különben, hogy: „Ennek... az Ariáját is szokatlan majmolással magam tsináltam vagy is travestáltam“ (M. T. Akad. Könyvt. Kézir. Írók 8-r. 48. sz. 22—23. l.). Tévedés tehát az *Anekdota*kincs-nek azon állítása, hogy HORVÁTH kész nótára, „a strassburgi minét nótájára“ írta volna ezt a verset. Ami a tartalmát, eszméjét illeti, nem egészen helyesen fogja föl ARANY LÁSZLÓ úgy, hogy az csak a „németes művelődés ellen“ szól. Nem! Élesebb, súlyosabb ennek a nótának a vá-

gása. Ez a nóta a német nemzetiségű uralkodónak magyarelnyomó politikája ellen szól s a magyaroknak német uralkodójuk előtt való meghunyászkodása ellen. Igaz, hogy HORVÁTH ADÁM szittyá módra csimbókba kötve hordta haját s azok közé tartozott, akik a magyar viseletet is a magyar lélek el nem maradható jelének tartották; mégis a *Stájer Tánc*-ban sokkal komolyabb veszedelem ellen küzd, mint a német viselet vagy tánc vagy egyéb szokások ellen. Sokkal merészebb célért izgat, mint a sarkantyús csizma hordása. Olyant mond szép hegedűszóban, amiért Bacsányinak Párisba kellett menekülnie Bécsből Napoleon hadainak kitakarodtakor. Napoleonnak a magyar nemzethez intézett kiáltványának egy-egy példánya gyakori a dunántúli familiák levelei között; lemásolta és híven őrizgette öregapám is, HORVÁTH ADÁM unokaöccse. A vidéki nemesek között sokan voltak olyanok, akik kárnak tartották a magyarság természetes ellenségeiért, a német uralkodókért hozott áldozatokat. Hogy nem valóságos német tánc miatt gúnyolódik HORVÁTH ADÁM a *Stájer Tánc*-ban, mutatja azt a harmadik sor: „A muzsikás nem ismeri, nem veri a mi húrunkat“. Más berekben másképp szól az ének! Az a „muzsikás“ nem kódorgó kintornás, hanem maga a bécsi császár, aki nem ismeri a mi szavunkat, lelkünket, nem érti nyelvünket, nem ért bennünket. Német ő, ezért akar minket is németté tenni. Nosza, tegyük félre a magyar büszkeséget és táncoljunk úgy, ahogy ő húzza! „Ha stájeret húz, vessük el sarkantyúnkat!“ Tegyük le magyar nemzetiségünket! Már régóta érezhetjük, hogy a „nagy sas“, vagyis a német miatt és a „kakas“ vagyis, a francia miatt mivé lettünk, milyen nyomorúságot hozott a német elnyomás és a franciák elleni háborúk! Előre lehetett tudni, hogy „stájer tánc végzi a minétet“, német tánc lesz a francia tánc vége: először a francia táncoltat meg bennünket, kivel a német dinasztia miatt szembe kerültünk, azután pedig táncoltat bennünket a franciáktól a mi segítségünkkel megszabadult hálátlan német, a „Burgenland“ mai gazdáinak testi-lelki ősei! Napoleon csillaga letüntével nyakunkon a német iga. Az efféle német tánc a nyalka csizmából pór szolgasarút csinál, nemesi jómódunkból, szabadságunkból szegénnyé, szolgává tesz bennünket. A magyar fűzött topánt német cipőkaptára erőlteti, az ország kormányzását nem a magyar alkotmányhoz szabja, hanem a bécsi abszolutisztikus kaptafára üti. De megérdemeljük, hogy Isten így verjen bennünket; hiszen csak siránkozunk, könyörgünk, holott az uralkodó a szép szóra úgysem hajt, mi pedig a cselekvésre, ami Árpád unokáihoz illett volna, *gyávák* voltunk. Isten csak „*gyávaságunkat*“ büntette“. Hej, a csimbókos poéta, a kuruc énekek éneklője, gyűjtője, terjesztője — *így* értette azt a csúfolódó stájer nótát. *Így* értették azt az öt hallgató borozó, búsuló magyarok. S ha *így* értették, nem ráemlékeztek-e Napoleon kiáltványának egynéhány év előtti szavaira: „Semmit sem kívánok én tőletek, egyedül csak azt akarom látni, hogy szabad és valósággal független Nemzetté legyetek. Az Ausztriával való szövetségtek volt

a Ti szerencsétlenségtek főbb oka. Ausztriáért folyt a Ti véretek messze országokban és legbecesebb javaitok büntetlenül annak örökös tartományai miatt voltanak feláldozva. A Ti Országotok tette az Ausztriai Birodalom legszebb részét; és mégis úgy nézték Hazátokat, mint valamely meghódított tartományt, olyan indulatok és mellékes tekintetek által igazgattatván mindeddig, melyek Ti reátok nézve idegen természetűek voltak. Vannak még Ti nektek nemzeti tulajdon erkölceitek, vagyon nemzeti nyelvek és dicső eredeteteknek régiségével méltán dicsekedhettek. Szerezzétek vissza nemzeti lételteket, legyetek újra, a kik valaha voltatok! Válasszatok királyt magatoknak, olyan királyt, a ki Ti értetek országoljon, a ki Hazátoknak kebelében Ti közöttetek lakjék és a kit Ti polgártársaitok, katonáitok végyenek körül“.

Hogy a *Stájer Tánc* csakugyan Napoleon kiáltványának visszhangja, illetőleg azon elégedetlenségé, melynek egyik következménye Napoleon kiáltványa lett, azt magának HORVÁTH ÁDÁMnak egy másik énekével még inkább bizonyíthatjuk. KAZINCZYNak írja 1814. aug. 25-én, hogy a *Stájer Tánc* tulajdonképpen egy „scéná“-nak, egy jelenetnek az első része. A scéna második része egy másik ének, mely felelet az elsőre. A *Stájer Tánc*-ra felelő éneket abban a levélben meg is küldi KAZINCZYNak, nem politikai célból, hanem csak avval az ártatlan kérdéssel, hogy: „Hát ez nem Trochaeus-e?“ A *Stájer Tánc*-ot egy olyan magyar mondja, aki HORVÁTH szerint már lemondott minden reménységéről (KazLev. XII: 43), a rá való felelet pedig Napoleon szájába van adva. Itt közlöm most ez éneket a KAZINCZYNak küldött szövegből; úgy olvassuk hát azt, mint Napoleon válaszát a *Stájer Tánc*-ra, helyesebben: mint HORVÁTH ÁDÁMnak Napoleon álarca alatt mondott válaszát:

Nem Minétre lépek én, Szökni szoktam Ekuszénn,
Sok tsatám', vitéz nevem' Ez nyeretted meg velem:
Sőt ez adta Thrónusom', Bétsi Herczeg Asszonyom':
Szerszem elme, friss kezek Által épül a' Remek.

Nem Minét hozá tehát A' Stájer litaniát;
De mind Te jó Magyarom! Mind Ipam, mind Sógorom;
Hogy velem ki szálltatok, Ekuszét ugrottatok:
'S ki fitzamlá lábatok, Bankóra szorúztatok:

Tudsz e Sánta! érzeni? — Sorsod' az előbbeni
Sok erőltetés, kozák, 'S kontra táncz határozák.
Meg tsumósodott a' vér, Meg rekedt az arany ér:
A' Podagra meg lepett, Bétsi-bankó-lábra tett.

Már neked tsak Stájer jó; Mellyben nints mutatio:
Szokj hozzá szegény Nemes! Másra nem vagy érdemes;
Egy 's közös a' Musikás, Egy a' szála, táncz se más.
Ha tsak egy régi lejtő Nem lesz a' bú felejtő.

Midőn a hatalom üldöz egy-egy eszmét, akkor az csak rejtőzve, bujkálva, példázatokban, allegóriákban, el is magyarázható célzásokban nyilvánul meg irodalmilag. Az egykorú rokon lelkek megértik a szinte rabnyelven szóló író, de későbbi korokban már csak kortörténeti elmélyedéssel tudunk az efféle irodalmi műnek értelmébe s kortörténeti értékébe behatolni. Ne sajnáljuk hát a fáradságot arra, hogy teljesen megértsük azt a Napoleon szájába adott éneket is.

A *minét* a franciák enyelgő, csendes, lassú tánca.

Kezdődik a minét. — Három gavallérral
Három deli dáma kiáll szép manérral:
Franciás táncokat kezdik főhajolva,
Folytatják páronként viszontag másolva.
Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek,
Egymásnak oldalvást suhanva lejtének.
Mint midőn szerelmes górzérecéje megett
A dagályos kakas érezvén meleget,
Enyelegve játszik, taróját berzeszti,
Oldalt forog, tipeg, s szárnyát leereszti:
Így tesz a gavallér itten a dámának
Kényes tempójára a francok táncának.

(CSOKONAI: Dorottya II.)

Az *ekuszé* < francia *écoussaise*, gyors, eleven tempójú tánc volt: „ein Gesellschaftstanz, welcher in kurzen Touren von einer ziemlich lebhaften Musik im Zweivierteltakt begleitet wird . . . Von Frankreich kam er nach Deutschland, wo er früher meist die Bälle eröffnete (BROCKHAUS: Lex.). Napoleon tehát a szájába adott vers első strófájában a stájer táncos magyar nemesnek arra a mondására vág vissza, hogy a franciák hadjárata *minét* lett volna. Nem *minét* volt — mondja Napoleon — nem afféle lassú lépegetés, hanem valóságos ugró (szökő) *écoussaise*, vagyis csupa gyors, eleven mozdulat. A gyors hadi mozdulatokkal nyertem meg sok csatámat, vitézi hírnevemet, császári trónomat, osztrák főhercegnő feleségemet. Mert *szerszem* azaz serény elmével, friss kezekkel, azaz gyors cselekvéssel lehet csak remeket alkotni, nagyot elérni. Nem a minét lett hát a bajod, te magyar, hanem az *écoussaise*, az én modern hadi tudományom! Te is, jó magyarom, meg ipam is, Ferenc császár, sógorom is, Károly főherceg, velem próbálkoztatok mérközni abban a hiszemben, hogy csak minétet kell járnotok, de bizony *écoussais*et kellett ugranotok s abba beleficamodott a lábatok Győrnél. Az én hadi tudományommal akartatok versenyezni, de bizony vereség lett a vége. Oktalanul ellenálltatok nekem s a vége az lett, hogy „bankóra szorúttatok“. (*Bankó* Dunántúl nemcsak *bankócédulá*-t, *papirospénz*-t jelent, hanem *mankó*-t is: tehát a „bankóra szorúttatok“ kettős értelmű. Igazi értelme az, hogy a franciákkal szemben céltalanul ki-

fejtett ellenállás, a mintegy provokált vereség, veszteség okozta a pénz römlését, a devalvációt.) „Tudsz-e, sánta, érzeni?” — kérdi gúnyosan Napoleon — Sorsodat eldöntötte a kozáktánc, kontratánc (tudjuk, mit jelent HORVÁTHNál a „tánc”), vagyis az „előbbeni sok erőltetés”. Megerőltetted magadat abban, hogy a bécsi császárt védelmezted ellenem s úgy méltán tönkre mentél. Belebetegedtél, „megrekedt az arany ér” benned, azaz aranypénzed, jó pénzed elfogyott, s olyanforma podagra esett beléd, — megint szójáték a „bankó”-val — hogy „bétsi bankó”-ra jutottál. Ilyen elgyengült ínúnak már csak a tipegős-topogós, tunya stájer tánc való (vö. CSOKONAI: Dorottya II.), az ilyen elgyengült nemzetnek csak a német előtt való teljes meghódolás való, az olyan egyhangú politikai élet, „melyben nincs mutatio”, nincsen „változás”. „Szokj hozzá, szegény nemés: másra nem vagy érdemes” — hiszen nem hallgattál a kiáltványomra; holott elmaradhatott volna vereséged, megszabadulhattál volna a német elnyomástól. Most ehon van: „egy s közös a muzsikás”, egy zsarnok bírteged az Ausztriai Birodalom többi népeivel. „Egy a szála”, nincsen külön, független Magyarország, hanem benne vagy a nagy birodalomban. A „tánc se más”, a te táncod sem lehet más, mint a többi ausztriai népeké: nem lehet neked a többitől eltérőleg alkotmányod, szabadságod. „Hacsak” — rendkívül nyomós ez az utolsó sor — „hacsak egy régi lejtő nem lesz a búfelejtő”, azaz: hacsak búbánatod elűzésére megint el nem kezded egyszer lejteni a régi büszke magyar táncot (tudjuk, mit jelenthet ez a tánc, ez a „lejtő”), hacsak meg nem újítod megint a régi harcot . . . azt, amelyik egy emberöltő múlva csakugyan föllángolt s amelynek parazsát már a csimbókos poéta élesztgette.

(Folytatjuk.)

Mészöly Gedeon.

Földrajzi szempontok a magyar lélek mai megítélésében.

A magyar lelkeséggel mindjobban foglalkozó újabb nemzedéket bizonyos közös vonások jellemzik. Egyik legfőbb sémájuk, irányító elvük, hogy a térbeli egyszerű felosztásokat, megítéléseket veszik alapul. Ilyen módon jönnek létre például azok az ítéletek, amelyek a magyarság *keletről* származását, vagy a magyarságnak a *nyugati* kultúrával, műveltséggel való szoros kapcsolatát tartják a magyar ethnikum végső kialakulására nézve perdöntőnek. Így keletkeznek azok az értékelések is, amelyek bizonyos földrajzi tájak, így a *Dunántúl* vagy *Erdély* magyarságát aránytalanul többre s a magyar ethnikum tekintetében jellemzőbbnek értékelik más földrajzi tájak, így az *Alföld* magyarságánál. Minthogy az ilyen állásfoglalások már a tudományosság terén is hódítanak, a következőkben a magyar lel-